СУВЕРЕНИТЕТ КАО СТРУКТУРАЛНИ ЕЛЕМЕНТ ДРЖАВЕ У 21. ВИЈЕКУ

Драгомир Јовичић
Факултет за безбједност и заштиту
Пете козарске бригаде 18, Бања Лука
E-mail: jovicic.dragomir@fbzbl.net

Сажетак: питање суверенитета држава већ је дуго присутно у међународним односима. Да је држава суверена то у суштини значи да на њеној територији нема веће власти од њене власти. До почетка двадесетог вијека на територији држава примјењивано је на све грађане домаће право, а када је дошло до повећања размјена роба и услуга међу државама од тог правила морало се одступити. Развој међународних односа и економска експанзија, уз промјену политичких односа на свјетској сцени неминовно су довели и до промијењеног односа по питању суверености држава, чак до те мјере да је питање суверенитета у потпупности доведено у питање пошто су неке међународне и глобалне организације постале снажније и битније од самих држава, тако да је све већи број оних који говоре о тзв. релативизацији појма суверенитета у двадесет првом вијеку.

Кључне ријечи: сувереност, држава, државни суверенитет, глобализам, међународне организације, националне државе, мултинационалне компаније.

Abstract: The problem of state sovereignty has been actual for long time in international relations. The state sovereignty means that there is no higher authority apart from its own within the state territory. By the beginning of the 20th century, national laws were applied on all citizens, but when the exchange of goods and services increased between the states, it had to be abandoned. The development of international relations, economic expansion and the changes of political relations in the world scene have caused inevitable change in terms of states' sovereignty. The issue came to the point of questioning the existence of sovereignty entirely since some international and global organisations became more powerful and more significant than states themselves so there is an increasing number of those who talk about the relativisation of the term sovereignty in the 21st century.
Key words: sovereignty, state, state sovereignty, globalism, international organisations, national states, multinational corporations.

1. Увод

Питање суверенитета несумњиво представља једно од кључних питања државног и међународног права, те међународних односа уопште. Суверенитет се, што нарочито долази до изражаја у савременим условима, (посебно у 21. вијеку) јавља као један од најзначајнијих фактора у одређивању међусобних односа држава у процесу њихове међусобне комуникације. Иначе, суверенитет је опште прихваћен као једно од основних обиљежја сваке државе и основ за њихове међусобне односе. Под државом се, као организованим друштвом, подразумијева заједница људи (народ) настањен на

једној територији (територија) и организована сагласно једом правном поретку који има карактер оригинерности (суверености, суверене власти). [1]

Прва размишљања о појму (феномену) суверенитета јављају се релативно рано, али је сам појам суверенитета од почетка био доста различито схватан у теорији. Настанком апсолутних монархија може се констатовати да су основи његовог обима и садржаја, у смислу савременог схватања уобличени, али у новије вријеме поготово посљедњих неколико десетљећа, долази до снажног раскорака између теоријских поставки и фактичког стања. Иако је од самог почетка било јасно да суверенитет није апсолутан, већ да он подлијеже одређеним ограничењима, чини се да су односи који су настали на свјетској политичкој сцени након пада социјалистичког режима утицали да се досадашњи ставови теоретичара готово никако не слажу са реалним стањем односа по питању суверенитета.

Значи, неспорно је да је суверенитет опште прихваћен као једно од основних обиљежја сваке државе, те да је управо суверенитет основ за њихове међународне односе. Међутим, суверенитет нарочито мањих и слабијих земаља често је био практично ограничаван и то само због политичких интереса великих и моћних држава, што је нарочито постало актуелно крајем прошлог вијека и траје и данас.

2. Појам суверенитета

Ријеч сувереност потиче из латинског језика од ријечи *superanus*, што значи највиши, врховни, а употребљава се да означи квалитет неког субјекта да је врховни у свом домену, да су сви остали зависни, будући да су нижи од њега. [2] Дакле, термин суверенитет користи се да би се означио неки субјект који је врховни у свом домену. То уствари значи да је субјект који је суверен независан од других субјеката, те да су они у односу на њега нижи и у односу на њега зависни. Иако се политичка мисао почела бавити овим проблемом веома рано, готово с настанком државе, сувереност се као правни и политички појам јавила релативно касно. Модерна теорија суверености везује се за име француског теоретичара Жана Бодена и њена појава означила је одлучан тренутак у настанку модерне државе.[3] Он је појам суверенитета дефинисао као највишу власт државе над појединцима, неограничену законима. Према његовом схватању, бити суверен значи бити изнад закона земље и имати могућност промјене закона. [4]

Бројни су теоретичари који су се бавили и који се баве овим веома важним појмом, али не улазећи у детаљнија разматрања различитих приступа, може се констатовати да је најједноставније речено, а што је широко прихваћено, да је сувереност битно својство државне власти које значи да је државна власт врховна власт. И поред широког прихватања овог одређења суверености, чињеница је да примијењен на државну власт, појам суверенитета изазива велике неспоразуме. Разлог томе је свакако то што се управо кроз суверенитет преламају фундаментални проблеми државе и друштва. Када томе додамо и политичке интересе и циљеве који су у савременим условима неспорно

[1] Марковић Р., Уставно право и политичке институције, Београд, 2008., стр. 151.
[2] Мала политичка енциклопедија, Београд, 1966. год. стр. 1200.
[3] Лукић, Р., Кошутић, Б., Митровић, Д., Увод у право, Београд, 2001. год. стр. 67.
[4] Савић С., Основе права, Бања Лука, 2005. год. стр. 34.

дошли у први план, онда је сасвим јасно да се овом проблему мора приступати на потпуно нови начин.

Управо из разлога укупне сложености у којима се тренутно одвија међусобна комуникација између држава, као и реализација државних потреба унутар свог "сувереног" простора, треба рећи да се са аспекта досадашњих обиљежја државне власти она могу свести на два основна, и то на тзв. спољашњу сувреност и тзв. унутрашњу сувереност. Под спољашњом сувереношћу подразумијевамо независност државне власти од било какве политичке организације која би стајала над њом, а унутрашња сувереност би означавала да је државна власт оригинерна, да је потпуно слободна у своме испољавању и да директно дејствује на све своје поданике.[1]

3. Сувереност државне власти

Држава је основни и засигурно најважнији облик политичког организовања сваког класног друштва. Сам термин држава употребљава се у више различитих значења. Тако се у најужем смислу под државом подразумијева сам државни апарат, тј. хијерархијска организација састављена од индивидуалних и колективних носилаца државне власти и свих чиновника и службеника који улазе у састав различитих државних органа. Даље, свакако стоји чињеница да је држава основни субјект међународних односа. У ширем смислу под државом се подразумијева цјелокупно друштво које је обухваћено једном државном организацијом, значи не само државни апарат него и територија и становништво који су подвргнути истој државној власти.

Држава као примарна организација у глобалном друштву, располажући политичком, сувереном влашћу која је утемељена у монополу оружане моћи, уређује најважније друштвене односе и остварује специфичне функције. Структурални аспект државу јасно одваја од других организација и заједница у глобалном друштву.[2] Дакле, и поред бројних схватања о појму државе, чини се да је најприхватљивије да су становништво, територија на којој народ живи и власт њена најважнија обиљежја. Народ и територија су њено материјално, односно персонално обиљежје, а власт представља њено правно обиљежје. Даље је важно имати на уму да сва три ова обиљежја морају постојати истовремено, те да морају бити у пуном капацитету. Уколико је нарушен било који од ових структуралних елемената, доводи се у питање постојање државе у њеном пуном значењу.

Значи, потребно је да државна власт није ником потчињена и да је она највиша, тј. изворна. Државна власт је стална, непрекидно траје и поред чињенице да њени носиоци могу бити различити. Свака држава има организовани систем власти који се разликује од државе до државе. Како ће бити организована власт у држави, какве ће органе имати и како ће они функционисати зависи од бројних фактора као што су величина државе, облик владавине, степен развијености, тип друштва, идеолошке и политичке оријентације, сложености друштвених односа, традиције и др.[3]

[1] Тарановски Васиљевич Федор, Енциклопедија права, Београд, 2003. год. стр.379.
[2] Лукић Р., Кошутић Б., Митровић Д., Увод у право, Београд, 2001. год. стр. 73.
[3] Ђурђев А., Уставно право – организација државне власти, Нови Сад, 2001. год. стр. 64.

Државна власт без обзира на све ове разлике у начину организовања, јесте (односно треба да буде ако се жели говорити о држави) највиша што значи суверена. Сувереност државе, дакле, указује на чињеницу да држава има монопол власти на својој територији, те да једино држава има супрематију над свим другим властима, што значи да њена власт није потчињена ниједној другој власти. Значајна карактеристика суверености јесте и независност државне власти у односима са другим државама. Може се слободно констатовати да је у савременим условима дошло до значајне измјене у односу на традиционално схватање појма суверености, те је логично да се овај појам све више релативизује.

4. Релативизација појма суверености

У посљедње двије деценије, а нарочито након 11. септембра 2001. године долази до снажне промјене у односу на појам суверености, односно експонирање суверености у пракси. Расправе о промијењеној улози националних држава у процесу глобализације који се посљедњих деценија све интензивније дешава, иду од тога да се говори о све мањој улози државе, преко тзв. "испражњене аутономије и суверенитета држава", до тога да суверенитет националних држава није уопште угрожен и да оне и даље представљају кључне актере на међународној сцени. Иако нације задржавају своју важност, чињеница је да се суверенитет нације помјера, па се тиме и изглед националне државе мијења и националне државе су присиљене да поново откривају своје идентитете. Дакле, сматра се да је суверенитет нужна карактеристика државе, али сви смо свједоци чињенице да је данас у Европи присутан тренд десувренезиације државе, односно држава. И сама Организација уједињених нација је састављена од суверених држава, што нико не спори, али усљед измијењених околности на свјетској сцени, данас није нимало лако утврдити значење појма сувереност.

Звати државу сувереном не значи да се она не може изложити утицају међународног права, али чини се да управо преовлађујући утицај међународног права у великом броју држава и мијења традиционално значење појма сувереност. Примјера ради када је 1973. године Велика Британија ушла у Европску економску заједницу, она је у извјесној мјери прихватила супериориорност права које извире из међународних институција над својим домаћим законодавством. Каснији развој те организације који се данас зове Европска унија, довео је до постепене ерозије "суверености" тако да земљом данас, а нарочито у неким областима, управља право које није њена непосредна творевина.[1] У овом процесу придруживања Европској унији и најмоћније државе су биле принуђене да хармонизују своје прописе са прописима Европске уније, тако да су све чланице Европске уније значајан дио свог суверенитета пренијеле на институције Европске уније, и самим тим њихове националне државе су остале без тог дијела суверенитета. Значи, иако нације задржавају важност, јасно је да се суверенитет нације помјера и мијења, те се тиме мијења и изглед националне државе, па су оне принуђене да трагају за својим новим идентитетима у оквиру шире заједнице у коју су инкорпориране. Дакле, у новим условима дио моћи се преноси са нивоа државе на шире односно више нивое регионалног и глобалног организовања.[2]

[1] Норман Бери, Увод у модерну политичку теорију, Београд, 2007. год. стр. 87.
[2] Вучина Васовић, Легитимност, легалност и цивилно друштво, у Између ауторитаризма и демократије, књига 2, Цивилно друштво и политичка култура, Београд, 2004. год. стр. 328

Након завршетка "хладног рата" јавља се и тренд да се број националних држава стално повећава, али се с друге стране смањује њихова моћ и утицај. Тако се број чланица Уједињених нација повећао са 166 држава 1991. године, на 192 државе 2008. године. У тим новим околностима све више се говори о губитку суверенитета и преузимању функција државе од стране неких других актера. Сувереност је данас подијељена између националних, интернационалних и понекад регионалних власти, а када томе још додамо и утицај великих сила, са наравно преовлађујућим утицајем Сједињених Америчких Држава, онда видимо да је сувереност у потпуно новом контексту у односу на традиционални.

Некада су државе креирале међународне организације које су стварале ради остваривања одређених својих циљева, а данас је чини се неспорно да међународне организације креирају и саме државе, што се на један специфичан начин десило управо на простору бивше Југославије. Дакле, државе данас мање доносе правила игре, а у већем обиму их поштују, кроз спровођење одлука међународних организација. Дакле, може се рећи да националне владе, (нарочито у мањим земљама попут наше и сличних) више не осјећају одговорност према својим грађанима, него приоритетно према наднационалним организацијама.

Поред новог политичког поретка који је на сцени од краја осамдесетих година прошлог вијека, на промјену схватања појма суверенитета и саме суштине сувренитета у смислу његовог смањења, снажно утиче и глобална економија, нове форме глобалног управљања, међународни војни савези и разумије се међународно право. Значи, поред државе и глобална економија кроз функционисање глобалних корпорација, међународних финансијских институција оставља трагове на националној суверености, пошто глобална економија ради својих финансијских интереса доводи у питање суверенитет и ауторитет држава. Мултинационалне корпорације нагризају суверенитет држава способношћу и снагом свога капитала, и то инвестирањем и повлачењем капитала, али неријетко и избјегавањем плаћања пореза као основног прихода државе, што посебно долази до изражаја у транзиционим друштвима. Свједоци смо таквих дешавања у нашој земљи гдје поједине компаније па и стране дугују буџету државе вишемилионске износе.

Кад имамо у виду да се национални економски простор не поклапа са националним територијалним границама, те да су националне државе сиромашније од транснационалних корпорација, онда је још јасније колики је утицај транснационалних финансијских институција као што су ММФ, Свјетска банка итд. Дакле, улога и моћ транснационалних компанија порасла је до неслућених размјера и онај или она држава која не учествује у расподјели инвестиција, која не узме учешћа у свјетском тржишту, она је на рубу егзистенције. Пошто је економска слика постала актуелнија од политичке, онда је јасно зашто државе морају да прате интересе одређених корпорација и финансијских институције, па и по цијену губљења дијела суверенитета.

Управо с обзиром на наведено, у новије вријеме јављају се мишљења о непостојању суверености или пак релативизацији овог појма. Наиме, поједини аутори истичу да у међународним односима, што је схватање суверености у апсолутном

смислу ријечи, сувереност државе увијек мора бити неограничена. У противном није ријеч о држави.[1]

5. Закључак

Из свега изнесеног можемо закључити да је сувереност један од незаобилазних структуралних елемената државе, који је у савременим условима, а нарочито у посљедње двије деценије попримио сасвим нова обиљежја. Наиме, као што смо видјели у складу са досадашњим приступом за сувереност је најчешће говорило (а говори се и данас, али чини се само декларативно) да је то битно својство државне власти које уствари значи да је државна власт врховна власт. Да је држава суверена то значи, или боље рећи то треба да значи да је државни поредак поредак изнад којег нема вишег поретка, а једини поредак који би се могао признати као виши од државноправног поретка јесте међурнародноправни поредак.[2]

Да би нека држава била суверена она између осталог мора имати неупитан и свој економски суверенитет. Ако нека друга држава, међународна организација или пак нека велика финансијска компанија или институција својим утицајем и моћи утиче на понашање неке државе, на њено политичко дјеловање, онда та држава губи своја основна обиљежја, односно најкраће речено она губи своју сувереност. У тзв. новом свјетском поретку на сцени су такви услови да највећи број држава није ни политички ни економски независан од утицаја великих држава, међународних организација, као ни интернационалних корпорација. Чак су, што је општепознато и економски најјаче европске државе уласком у Европску унију изгубиле значајан дио свог суверенитета, јер су га пренијеле на институције Европске уније.

Дакле, они који говоре о релативизацији појма суверености држава, а све их је већи број, свој став заснивају на објективним чињеницама. Значи, актуелни тренутак довео је до значајног раскорака између стварног и нормативног када је у питању суверенитет држава. Може се основано констатовати да је врло мали број држава у овом тренутку за које се може рећи да су суверене са аспекта поимања суверености у његовом изворном значењу. Ако ништа друго и пред теоријом и праксом актуелног тренутка и скорије будућности стоји задатак да на један потпуно нови начин дефинише структуралне елементе државе. Ово из разлога што је у садашњој политичкој и економској ситуацији у свијету и правним лаицима јасно да су готово све државе на неки начин изгубиле своју сувереност, било укључивањем у неке облике удруживања својом вољом или под утицајем глобализације о чему смо већ говорили.

ЛИТЕРАТУРА:

[1.] Бери Норман, 2007. Увод у модерну политичку теорију, Београд,
[2.] Вучина Васовић, 2004. Легитимност, легалности и цивилно друштво, Београд,
[3.] Ђурђев А. 2001. Уставно право – Организација државне власти, Нови Сад,
[4.] Лукић, Р., Кошутић Б., Митровић Д., 2001. Увод у право, Београд,
[5.] Марковић Р, 2008. Уставно право – политичке институције, Београд,
[6.] Тарановски Федор, 2003. Енциклопедија права, Београд,

[1] Савић С., Основе права, Бања Лука, 2005. год. стр. 40.
[2] Исто стр. 35.

[7.]Савић С., 2005. Основе права, Бања Лука,
[8.]Мала политичка енциклопедија, 1966. Београд,